

Trendverkenning Publieke Besluitvorming: Politiek en samenleving in Overijssel 2030 Scenario's

Inleiding

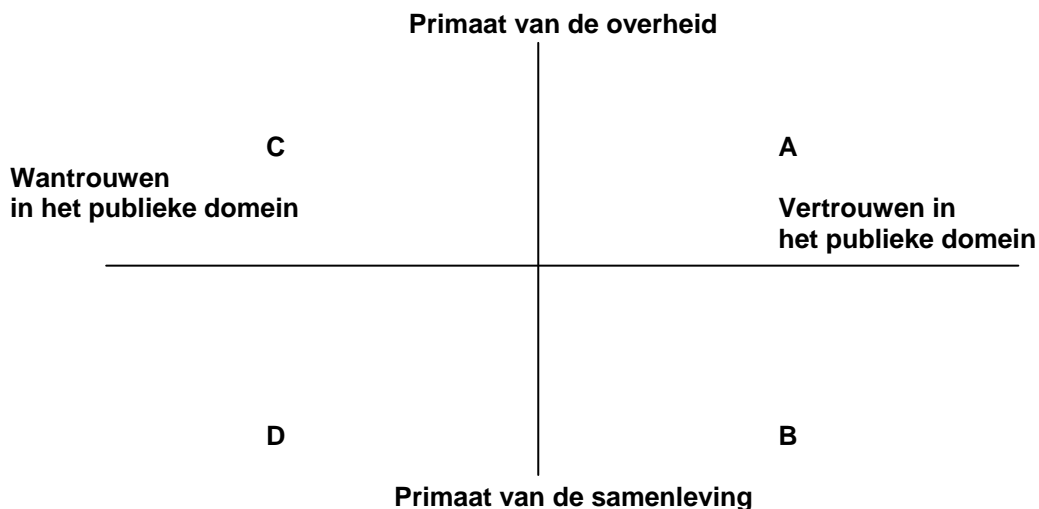
Hoe gaat Overijssel, Nederland en Europa reageren op de crises van de jaren '10? Zal Europa het voortouw nemen in een sterke reactie op de economische ontwikkeling van China en de andere BRIC-landen? Of is de tijd van krachtige hiërarchische overheden definitief voorbij, en komt de toekomstige kracht uit de decentrale netwerken van burgers, bedrijven en maatschappelijke instellingen? Komt, met andere woorden, de innovatie en vitaliteit van onderop? Of, nog een mogelijkheid, trekt Nederland zich terug achter de dijken, viert het individualisme hoogtij en keren Nederlanders de wereld wat angstig de rug toe? Of zal als gevolg van de economische crisis de maatschappij verder polariseren, en zullen groepen mensen tegenover elkaar komen te staan in een poging er in ieder geval het beste uit te halen voor de groep waartoe zij behoren?

Dit zijn vragen die de toekomst van onze democratie vormgeven., De antwoorden bepalen de manier waarop we in Nederland met elkaar omgaan en met elkaar tot besluiten komen over onze gezamenlijke toekomst.

Voor u liggen de conceptscenario's die geschreven zijn voor de trendverkenning "Toekomst van de Democratie" van het Trendbureau Overijssel. Deze scenario's zijn gebaseerd op twee assen: 'vertrouwen vs. wantrouwen in het publiek domein' en 'primaat van de overheid' vs. 'primaat van de samenleving'.

Zo ontstaan vier mogelijke omgevingen waarin een zekere consensus bestaat over hoe besluiten genomen moeten worden en dienstverlening moet worden georganiseerd. De vraag of deze omgevingen *wenselijk* zijn wordt niet gesteld. De 'tijdgeest' is door lokale politici niet te veranderen, maar ze kunnen wel een strategie bepalen om binnen de geschetste omgeving zo effectief mogelijke politiek te bedrijven.

In de scenario's wordt vooral de mogelijke omgeving beschreven; het bedenken van effectieve strategieën wordt aan de lezer zelf overgelaten. *Stel dat dit de gangbare opvatting over besluitvorming in het publieke domein zou worden, hoe zou u daarmee omgaan?*

Er zijn dus vier scenario's geschreven voor de toekomstverkenning politiek:

A. Project Europa	(Overheid / Vertrouwen)
B. Een samenleving van netwerken	(Civil Society / Vertrouwen)
C. De Klant is Koning	(Overheid / Wantrouwen)
D. Onder bondgenoten	(Civil Society / Wantrouwen)

A. Project Europa

A. Project Europa (Overheid / Vertrouwen)

Reactie op crises

Als reactie op de economische crisis in de jaren '10 heeft Europa meer macht naar zich toe getrokken. In eerste instantie ging het daarbij om het financiële beleid van de nationale regeringen en afspraken om de macht van de banken in te perken. Er bleek echter meer nodig. De crisis maakte ook duidelijk dat de verhoudingen in de wereld fundamenteel aan het veranderen waren. Europa moest alle zeilen bijzetten om nog mee te kunnen spelen tussen de grootmachten China, India, Brazilië en Amerika. Wat volgde was een krachtig economisch beleid, waarbij de Europese overheid nadrukkelijk ingreep op de markt. Belangrijke velden waren daarbij de Milieutechnologie, de Zorgtechnologie, alsook de nieuwe Landbouw – waarbij de oude grootschalige landbouw uit West-Europa verhuisde naar het ruimere Oost-Europa en zich een hightech schone landbouw ontwikkelde in het Westen.

Dominante kracht

De dominante kracht werd Europa. Het Europese beleid werd trapsgewijs vertaald naar nationaal, provinciaal en lokaal niveau.

Politieke Partijen

In 2030 delen Nederlanders de gedachte dat er een overheid moet zijn die enkele gemeenschappelijke waarden voor alle Nederlanders borgt. In de jaren '10 van de 21^e eeuw was er een algemeen crisisgevoel. De democratie was in gevaar. Te veel mensen voelden zich vervreemd van de politiek. Het land werd onbestuurbaar door de veelheid aan proteststemmen. De politieke elite heeft gereageerd door een duidelijke heroriëntatie op hun waarden.

De 'oude' politieke bronnen waren vaak gebaseerd op denkers uit de 19de eeuw (zoals Karl Marx en John Stuart Mill). De economische crisis, maar ook de voedsel-, energie- en politieke crises van de jaren '10 noopten tot een heroriëntatie op de problemen. Door deze 'herbronning' zijn partijen er in geslaagd om aan populariteit te winnen en te functioneren als fora waar mensen met elkaar ideeën delen over de toekomst van de maatschappij. Landelijke politieke partijen blijken daarbij in staat de lokale afdelingen nog steeds te inspireren. Men geeft de lokale afdelingen een zekere mate van vrijheid bij de concrete programma's, maar men werkt vanuit een gemeenschappelijk gedachtegoed. Lokale partijen bestaan, maar hun onstuimige groei in de jaren '10 is al lang voorbij.

Institutionele Wijzigingen

Europa heeft een aantal nationale taken naar zich toe getrokken. Op lokaal en provinciaal niveau is er in institutionele zin weinig veranderd. Wel hebben lagere overheden veel meer relaties met andere Europese regio's.

In Overijssel....

De politieke discussie wordt in belangrijke mate bepaald door de politieke keuzes van het 'project Europa' en de plaats van Nederland daarbinnen. Nederland gaat misschien voor de Olympische spelen, duurzaamheid of innovatie. De precieze invulling van de agenda is afhankelijk van de politieke wind die er waait. Zeker is dat je overal in Overijssel bordjes ziet met de tekst 'Dit Project is een Initiatief van de Europese Gemeenschap'. Mensen hebben daar ook vrede mee. Alleen op die manier behoud Overijssel en Europa zijn plaats in de wereld.

Politieke besluiten worden genomen in de Tweede Kamer, in statenzalen en raadszalen. De politiek heeft een centrale plaats herwonnen. Er is zelfs sprake van een revival van het decreet: het besluit is (democratisch) genomen, u voert het uit. Een milde vorm daarvan is het precies gedefinieerde mandaat: dit zijn de te behalen doelen, dit is het speelveld, aan u om de doelen te realiseren. Uitvoeringsorganisaties en het 'maatschappelijk middenveld' hebben aan macht ingeboet. Men 'was het gepolder zat'. Lokale overheden zullen nadrukkelijker de regie nemen in lokale 'productiekringen', en de burger vraagt dit ook van de bestuurder. In de woonsector is niet het 'convenant', maar de 'aanbesteding' dominant. De lokale overheid is opdrachtgever naar lokale aanbieders. Ook in zorg en welzijn neemt de gemeente op vergelijkbare wijze nadrukkelijker de regie. Zelfs particuliere initiatieven en mantelzorg worden streng getoetst aan door de lokale overheid vastgestelde kwaliteitseisen. Voor 'goedgekeurde' initiatieven zijn er goede faciliteiten; een deel van de burgers voelt zich dan ook prettig bij de geboden duidelijkheid.

Er is sprake van een duidelijke hiërarchische sturing tussen de overheden. De provincie is opdrachtgever naar provinciale uitvoerders in welzijn, zorg, onderwijs en mobiliteit, en vervult een belangrijke rol in het afstemmen van de activiteiten van gemeenten en lokale aanbieders. Daarbij wordt nadrukkelijk gestuurd op efficiency en effectiviteit. Er wordt in de provincie geen werk dubbel gedaan.

Twee toekomstbeelden...

In 2010 kwam een grote mate van zelfsturing in maatschappelijke netwerken op. Woningcorporaties en welzijnsorganisaties bepaalden zelf de inrichting van woonzorgzones, met een beperkte regiefunctie voor de gemeente. Dat leidde tot kritiek, want er ontstonden grote verschillen in de geboden kwaliteit per gemeente, en soms zelfs per wijk. De politiek stond aan de zijlijn en kon nauwelijks prioriteiten bepalen; dat deden de aanbieders zelf.

In 2030 heeft de politiek gehoor gegeven aan kiezers en belastingbetalers die garanties willen dat overal dezelfde zorg geboden wordt. De provincie besteedt de thuiszorg aan, zodat alle burgers over dezelfde kwaliteit kunnen beschikken.

Privatisering van publieke taken is na 2010 helemaal uit. De trend is juist andersom. In 2025 zijn na jarenlang debat en onderhandelingen de grote landelijke woningbedrijven weer onder rijksregiem gekomen (generationaliseerd volgens tegenstanders). De Overlegwet is aangepast. Het is nu Huurderverhuurder heel gewoon dat de besturen van deze mammoet corporaties door huurders worden gekozen uit kandidaten die door politieke partijen zijn voorgedragen. Corporaties hebben een huisvestingsplicht, die door gemeenteraden wordt gecontroleerd. In 2030 wordt in Overijssel gepleit voor overname door de provincie van de nog bestaande drie regionale corporaties. In het parlement is daarvoor echter (nog) geen meerderheid...

Media

Politiek is weer interessant voor de media en hun lezers/kijkers. In de raadszaal worden belangrijke keuzes gemaakt, dus de pers is daar graag bij. Er is sprake van een opleving bij zowel de nationale als de regionale pers. Waar de regionale pers het moeilijker heeft, is de overheid bereid te ondersteunen. Natuurlijk is er daarbij geen sprake van redactionele inmenging. Het gaat er de overheid juist om, een kritische pers op lokaal en regionaal niveau te behouden. Dat is een public good, en het wordt ook als zo danig ook behandeld. De verschijningsvorm is wel gewijzigd: niet alles gaat meer op papier.

Leiderschap

De leiders worden gekozen op basis van hun visie voor de gemeente, de provincie, Nederland of Europa. Is hij inspirerend genoeg? Dat is de vraag.

Participatie

Regionale politiek is net als in de jaren '10 voor een niet onbelangrijk deel de uitvoering van Europees en rijksbeleid. Daarbij moeten nog stevige keuzes gemaakt worden over de precies te nemen maatregelen. Raad en Staten zitten dicht op de uitvoering. Daarbij krijgt de lokale invulling van dat beleid reliëf door de sterk verbeterde communicatie met de burger. Het staat daarbij steeds voorop dat

de uitkomsten van burgerparticipatie in de arena's van de raden en de staten gesanctioneerd moeten worden.

Kern van dit scenario vanuit de burger gezien

De landelijke politiek levert het *kompas* voor de samenleving.

De burger verwacht van de politiek een actieve regie op uitvoering door derden en een garandeerde kwaliteit in de uitvoering door de overheid zelf.

Daarmee is er veel duidelijkheid, maar minder ruimte voor eigen initiatief. De belastingdruk is mogelijk hoog.

B. Een samenleving van Netwerken

B. Een samenleving van Netwerken (Civil Society / Vertrouwen)

Reactie op crises

De crises van de jaren '10 maakten één ding duidelijk. De tijd van de hiërarchisch gestuurde overheden was voorbij, De natiestaten binnen Europa bleken niet in staat hun eigen belangen boven die van Europa als geheel te stellen. Stagnatie was het gevolg. De energieprijzen gingen omhoog als gevolg van de toenemende vraag uit de nieuwe economieën. De oude economie van mastodont Europa kwijnde weg. Wat volgde was een reactie van onderop. Geheel in de stijl van het icoon van de jaren '10, het internet, ontsprongen allerlei decentrale netwerken. Die waren gericht op energie, op voedsel, op het maken van nieuwe produkten of het maken van nieuwe zorgsystemen van ouderen. Gemeenschappelijk kenmerk van al die initiatieven was de samenwerking tussen bedrijven en maatschappelijke organisaties. Wisselende coalities van maatschappelijke organisaties, bedrijven en overheden realiseren maatschappelijke waarden. Daarbij zijn de grenzen van de nationale staten niet meer belangrijk. Shell werkt samen met het Wereld Natuurfonds. Op Overijssels niveau zijn er allerlei bedrijven die hun maatschappelijke waarde voor de gemeenschap belangrijk vinden – vaak ook zonder dat de overheid dat door heeft.

Twee toekomstbeelden

*Het Amerikaanse bedrijf Eaton investeert in buurtinitiatieven in Hengelo, en subsidieert de schoolreisjes van kinderen in het basisonderwijs.
Natuur & Milieu Overijssel sluit een convenant met de Rabobank over de financiering van het onderhoud van natuurgebieden,*

In de landbouw heeft de kleinschaligheid het definitief gewonnen van grootschalige exportproductie. Europese subsidies zijn iets uit een ver verleden. De meeste boeren leveren aan de lokale markt en zijn ook natuurbeheerder en recreatieondernemer. Daarnaast zijn ongeveer een kwart van de landbouwbedrijven in handen van verenigingen, van veelal vitale senioren die op het platteland rentenieren. Het ministerie van Landbouw, Ruimte en Natuur is van bescheiden omvang. Voedsel- en warenautoriteit bestaat niet meer. Voedselkwaliteit wordt bewaakt door een scala van keurmerken (eko, loko, bio, slomo, no-gen en sporto zijn de voornaamste) die door consumentenpanels in de regio worden gecontroleerd. Het landbouwonderwijs is ook gedecentraliseerd. Steenwijk heeft de Jan Douwe Van de Ploeg praktijkschool voor ruraal ondernemen. In Delden is de Triodos agro-summer-campus, waar tieners uit de Randstad en het Ruhrgebied soms jaren achtereen hun zomervakantie doorbrengen (gratis want ze werken er ook). Hoe kleinschalig ook, breed is die campus wel; er wonen ook ouderen en gehandicapten met 'rugzakjes': zij krijgen zorg in een alliantie met de lokale zorginstelling.

Politieke partijen

De afkalking van het ledenaantal van politieke partijen heeft doorgezet. Partijen spelen geen rol meer. Mensen zijn veel te divers in hun waardepatronen om zich te laten representeren door 150 kamerleden of 39 raadsleden. Het publieke debat is geen zaak meer van beroepspolitici, maar inderdaad een debat in de publieke ruimte die in beginsel toegankelijk is voor iedereen. Overigens dient hierbij aangetekend te worden dat sommige groepen, bijvoorbeeld hoogopgeleiden, daar makkelijker mee omgaan dan andere.

De mensen die zich voorheen zouden inzetten voor een politieke partij, steken nu hun energie in het mobiliseren van belanghebbenden in het maatschappelijk middenveld. Een actieve dorpsraad regelt zelf niet alleen het dorpsplan, maar ook de uitvoering ervan. Ze hebben het gevoel dat ze daar meer invloed op de samenleving hebben dan bij de overheid.

Institutionele Wijzigingen

In 2030 is de representatieve democratie binnen Nederland opgeheven. Burgers stemmen via internet op hun bestuurders. Hoewel het takenpakket van de overheid fors gekrompen is, zijn burgers soms

ontevreden over concrete beleidsmaatregelen. Correctieve referenda zijn vrij normaal, omdat zij in de internetdemocratie makkelijk te organiseren zijn.

De verschillende bestuurslagen bestaan nog wel, maar zijn wel opnieuw geordend. De overheid is vooral veel kleiner geworden. Taken die in 2010 bij de overheid lagen, zijn nu door maatschappelijke organisaties opgenomen. De Europese overheid is na de crisis in de jaren '10 verantwoordelijk geworden voor het financieel-economische en defensiebeleid.

Overheden zijn op de verschillende niveaus van rijk, provincies en gemeenten vooral aanspreekpunt voor organisaties of groepen burgers. Het is overigens goed mogelijk dat belangrijke issues niet meer op lokaal of regionaal niveau geregeld worden: als maatschappelijke organisaties opschaling noodzakelijk vinden, doen zij dat.

In Overijssel...

Omdat de belangrijke beslissingen worden genomen in coalities van maatschappelijke organisaties, is de belangrijkste taak van de overheid het bevorderen van goede netwerken, waarin de meest relevante doelgroepen en dienstverleners verenigd zijn. Soms leidt dat tot een dubbelrol, omdat de overheid ook 'een van de spelers' is.

Daarnaast is de hoofdzorg van de politiek is *grensbewaking*. De bewaking dat de verschillende groepen het spel spelen zoals het hoort, en het borgen van aandacht voor kwetsbare groepen. De kaders waarbinnen de civil society opereert moeten wel helder zijn. Waar nodig, wordt de wet gehandhaafd.

Voorbeelden

In 2009 vond een discussie plaats over de kwaliteit van het onderwijs. De commissie Dijsselbloem adviseerde, dat de overheid zou bepalen 'wat' de scholen zouden moeten onderwijzen, en de scholen meer vrijheid zouden krijgen in het 'hoe'. In 2030 wordt daar heel anders over gedacht: werkgevers, scholen en organisaties van ouders en leerlingen hebben brede allianties gevormd waarin zij samen hebben nagedacht over het 'wat' en 'hoe': wat moeten onze leerlingen leren, wat vraagt de maatschappij van ze. Er is geen door de overheid vastgestelde 'verplichte leerstof', want betrokkenen kunnen dat heel goed zelf. De overheid is echter niet helemaal uit beeld. Nog steeds zorgen gemeenten voor goede onderwijshuisvesting, en hebben ze allerlei maatregelen genomen om de rechten van de minst mondige ouders en leerlingen te waarborgen.

De gemeente Hellendoorn experimenteerde al in 2010 met 'Lerende Gemeenschappen'. Het waren de Hellendoornse burgers zelf die bepaalden wat zij wilden doen om de vitaliteit van de gemeenschap te vergroten. De gemeente initieerde en faciliteerde alleen het proces. Dit voorbeeld heeft algemene navolging gekregen.

Een belangrijke issue is of de overheid moet zorgdragen voor mensen die niet vertegenwoordigd worden door maatschappelijke organisaties. Aan de ene kant ziet men wel dat er een vangnet moet zijn waardoor burgers voor hun belangen op kunnen komen. Aan de andere kant is er ook een sterke waarde dat mensen hun eigen boontjes moeten kunnen doppen. Uiteindelijk is er voor gekozen om mensen 'rugzakjes' te geven, zodat zij weerbaarder worden. Maar de omvang van de zakjes staat wel steeds ter discussie.

Besluiten over het publieke domein vinden overal plaats: tussen bedrijven en maatschappelijke partijen, tussen bedrijven onderling, tussen overheden en bedrijven, etc. etc. Op alle schaalniveaus zijn er 'allianties', die middels 'convenanten' komen tot een optimale organisatie van bijvoorbeeld de dienstverlening aan burgers.

Waar het maatschappelijke middenveld leidend is in de dienstverlening aan burgers (en zelfs in de besluitvorming daarover) zullen burgers zich steeds vaker rechtstreeks tot maatschappelijke organisaties wenden met hun klachten. Er wordt door deze organisaties flink geïnvesteerd in de kwaliteit van participatie, zodat de vroegere 'weeffouten' (gebrekkige representatie van niet zo mondige burgers) worden vermeden.

Media

Internet past bij deze samenlevingsvorm. Mensen knopen relaties met elkaar aan op het web. De politieke meningsvorming vindt ook grotendeels via het internet plaats. Feitelijk zijn mensen wereldburger geworden. Ze knopen relaties aan met gelijkgestemden *all over the World*. Dat betekent

voor Overijssel een enorme verrijking: nieuwe kennis, nieuwe gezichtspunten. Dat geldt zeker in rijkere dorpen.

Het publieke debat speelt zich niet meer af in de raads- of statenzaal, maar in de media. Internet is daarbij het favoriete platform. De decentrale netwerken organiseren ook hun nieuwsgaring en discussies decentraal. Hoor en wederhoor zijn belangrijke waarden in deze maatschappij en het lukt de Stentor, Tubantia en TV Oost om brede internetredacties in stand te houden die discussiefora redigeren.

Leiderschap

De leiders van deze samenleving zijn vooral bedreven netwerkstuurders. Zij zorgen ervoor dat de relevante mensen met elkaar in contact komen.

Participatie

Overheidsparticipatie is het kernwoord. De overheid faciliteert of doet mee aan initiatieven die door maatschappelijke organisaties of groepen burgers zijn genomen.

Vanuit de burger gezien

De kwaliteit en energie van maatschappelijke partners wordt maximaal benut en minimaal betutteld.

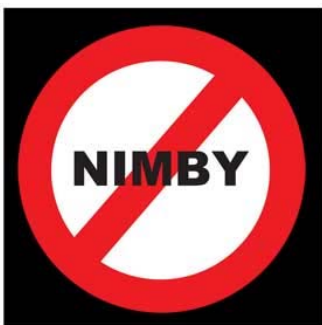
De 'vertegenwoordigde' burger vaart daar wel bij. Maar er zijn ook burgers die zich vergeten voelen, en merken dat de politiek relatief weinig voor ze kan betekenen.

Gelukkig zorgt de politiek voor individuele facilitering (bijv. rugzakjes) waardoor elke burger toegang heeft tot maatschappelijke diensten. En de politiek bewaakt de grenzen.

C. De Klant is Koning

IK

Klant is koning

C. De Klant is Koning (Overheid / Wantrouwen)

Reactie op crises

De mondiale crises hebben in Nederland een reactie naar binnen toe veroorzaakt. Laat de buitenlandse problemen aan de buitenlanders, wij moeten onze eigen tuintjes onderhouden, zo is de grondgedachte. De macht van Europa is stevig aan banden gelegd. Solidariteit tussen Europese landen is niet aanwezig. Nederland trekt zich terug op het eigen gezin. Individualisme viert hoogtij. De overheid is nog wel belangrijk, maar vooral als leverancier van diensten. De burger is klant geworden. De belangstelling voor de democratie als besluitvorming over een gezamenlijke toekomst bestaat nauwelijks meer. Er gaan ook wel stemmen op om het pad van Singapore te volgen. Daar is de dienstverlening perfect geregeld, en zijn de straten schoon. Dat is wel voldoende. Het gekrakeel van politici is alleen maar verstorend, en die zakkenvullers in Den Haag doen het toch alleen maar voor zichzelf, zo is de gedachte.

Politieke partijen

Politieke partijen bestaan in 2030 nog, maar het is wel zieltoegend. Hun belangrijkste functie is de selectie van potentiële bestuurders en volksvertegenwoordigers. De partijen onderscheiden zich niet al te veel, behalve rond kwesties van de mate van dienstverlening – en dus de grootte van de overheid.

Institutionele Wijzigingen

De belangrijkste wijziging is mensen niet alleen maar bestuurders mogen kiezen, maar dat dit dan ook tegelijk de directeuren van de dienstverlenende instanties zijn. In 2020 kwamen enkele levensbedreigende fouten aan het licht die de ambtelijke apparaten tot dan toe hadden toegedekt. Dat was het moment dat het leerstuk van de ‘ministeriële verantwoordelijkheid’ een einde kreeg. De bestuurder is direct verantwoordelijk geworden voor het functioneren van het ambtelijke apparaat. De rol van de raad en de staten is minder belangrijk geworden, die van het dienstverlenende ambtelijke apparaat des te meer. Het huis van Thorbecke staat in beginsel nog overeind, maar de rol van gemeenten is wèl belangrijker geworden. Zij zijn het, waar de burgers het eerst het overheidsloket tegenkomen.

In Overijssel...

Het politieke debat betreft in 2030 in belangrijke mate de dienstverlening van de overheid. Het gaat niet om grootse idealen waar het naartoe moet in Nederland, Overijssel of de gemeente. De vormgeving van de directe leefomgeving raakt mensen direct – en zij spreken de overheid er op aan als hen iets niet zint. Thema's als veiligheid en leefbaarheid zijn belangrijk, maar ook de zorg en de kinderopvang. De samenleving ziet de vergrijzing als één van de belangrijkste opgaven, zowel wat betreft de zorg voor ouderen als de ontlasting van de zwaar belaste beroepsbevolking. De samenleving verwacht dat de overheid hier zorgt voor kwalitatief goede oplossingen. Op het moment dat mensen tevreden zijn over de dienstverlening, treedt direct stem-luiheid op. Eigenlijk vinden mensen ‘een sterke man’ wel zo handig, zolang de handen maar uit de mouwen worden gestoken. Er zijn gemeenten in Overijssel waar de raad maandenlang niet samenkomt bij gebrek aan agendapunten.

De provincie bestaat nog, maar niet als tussenlaag tussen andere overheden. Voor sommige diensten is het beter als deze bovengemeentelijk worden aangeboden: hoger onderwijs, een gespecialiseerde bibliotheek, aanleg en onderhoud van infrastructuur. De provincie wordt een dienstverlener op die terreinen, vergelijkbaar met een waterschap: mensen willen droge voeten houden, maar hebben geen behoefte aan ideologische debatten.

Toekomstbeelden....

In 2010 vond kabinet Rutte dat de jeugdzorg naar de gemeenten moest. De lijntjes met de professionals in andere organisaties zouden dan kleiner worden. Maar in 2030 wil de klant geen instellingen met korte lijntjes, maar met sterke resultaten. De Jeugdzorg blijft een provinciale voorziening, want dan kan het werk veel efficiënter worden uitgevoerd, met veel minder overhead en overleg. Gezinnen met problemen hebben één aanspreekpunt, die alleen digitaal afstemt met anderen, maar vooral bezig is met het oplossen van problemen.

De grote landelijk werkende woningcorporaties, ontstaan uit de fusiegolf rond de eeuwwisseling zijn weer door het rijk overgenomen. Ze worden nu strak geleid, door politiek benoemde bestuurders. Hun tegenpartij zijn huurdersraden die onder de vlag van de Landelijke Woonbond een harde consumentenlobby voeren, het conflict niet uit de weg gaat en bestuurders regelmatig voor de rechter dagen. Bewoners zij er op afstand bij betrokken: ze hebben hun belangen uitbesteed.

Een betrekkelijk nieuw fenomeen zijn de (nieuwe) provinciale energiebedrijven (nPEB's). Veelal ontstaan uit particuliere initiatieven rond windmolens, zonneparkjes, bodemwarmte en waterkracht centrales. Na jarenlange slepende conflicten met lokale burgers over vergunningen (landschapsvervuiling, onteigening, het ene milieubelang vs het andere) is deze taak in de Energieproductiewet bij de provincie neergelegd. Overijssel heeft intussen in alle 4 sectoren honderden 'plants' maar het blijft een thema met levendig politiek debat, dat elk jaar in PS op de agenda staat. Elke gemeente heeft haar eigen productietaak maar mag zelf de sector kiezen (water, zon, wind of warmte) en kan KW-uren ruilen met andere gemeenten ook buiten de provincie.

Media

De nationale pers kijnt verder weg, maar de lokale en regionale media maken een come back. Dat hoeft niet perse in papieren vorm. Wellicht dat de internetvariant uiteindelijk de overhand krijgt.

Leiderschap

Mensen kiezen voor sterke mannen en vrouwen, die hen het gevoel van geborgenheid geven. Het moeten 'fixers' zijn. Mensen die hun beloften aan het publiek kunnen inlossen.

Participatie

Burgerparticipatie bloeit volop in deze samenleving, en krijgt vooral het karakter van belangenbehartiging.

Vanuit de burger gezien

In deze wereld luistert de lokale politiek naar de burger, en zet zich in voor de vraagstukken van het hier en nu. De burger verwacht vervolgens ook, dat de overheid zorgt voor uitvoerende dienstverlening.

Daarbij wordt wel duidelijk, dat 'de burger' niet bestaat. Want andere groepen burgers leggen andere claims op de overheid. Daardoor is er een levendig politiek debat met een vooraf moeilijk te voorspellen uitkomst.

Omdat de overheid nog steeds geacht wordt uit te voeren is kan de belastingdruk alleen omlaag door minder 'aaibare' verantwoordelijkheden los te laten.

D. Onder bondgenoten

D. Onder bondgenoten (Civil Society / Wantrouwen)

Reactie op crises

De crises van de jaren '10 hebben voor een gepolariseerde samenleving gezorgd. Oud versus jong, allochtoon tegenover allochtoon, rijk versus arm, elite tegenover het volk, burger tegenover boer, hoger opgeleid tegen lager opgeleid: de tegenstellingen zijn groot. Mensen delen geen gemeenschappelijke waardepatronen meer. Facties regeren. Men gaat voor het eigenbelang. De samenleving is gefragmenteerd in een grote hoeveelheid groeperingen. Het lukt de overheid niet om deze tot één gemeenschappelijk project samen te smeden. De schaal waarop de belangrijkste besluiten genomen worden zijn ook niet meer die van de nationale staten. Multinationals bepalen de economische mogelijkheden van de samenleving. Overheden hollen achter besluiten van de bancaire sector aan. Internationaal opererende maatschappelijke organisaties vormen een tegenwicht gen het bedrijfsleven. Iedereen gaat rigoureuus voor het eigen belang, want iemand anders zal niet aan jouw belangen denken – en de overheid is te zwak om dat te doen. Er is wel sprake van groepsvorming, maar dat betreft over het algemeen kleine, homogene groepen die samen hun eigen boontjes doppen. De belangrijkste rol van de overheid is veiligheid. Er is een constante spanning in de maatschappij.

Politieke partijen

Politieke partijen groeien, maar kunnen toch grote delen van de bevolking niet aan zich binden. Ze groeien, omdat elke groep zijn eigen politieke partij wil hebben. Er is een ouderenpartij en een moslimpartij, een boerenpartij en een dorpspartij. Tegelijkertijd is de overheid dermate onmachtig, dat veel mensen de politiek ook links laten liggen. Lokale politieke partijen maken het politieke debat op lokaal niveau uit.

Institutionele Wijzigingen

Overheidstaken zijn overgegaan naar groepen burgers, Men betaalt liever contributie aan de eigen groep dan belastingen aan het grote geheel. Sinds 2010 hebben zich grote bezuinigingen voorgedaan bij de overheid. Dit heeft geleid tot een stevige krimp. Er zijn minder bestuurslagen. Nadat aanvankelijk beoogd was, de provincies op te heffen, is er uiteindelijk de rijksoverheid sterk ingekrompen. Een aantal provincies zijn samengevoegd, vaak samen met de waterschappen. De kantoren van de rijksheren in de regio staan leeg.

In Overijssel...

De burger rekent niet meer op de politiek als besluitvormende instantie, maar vooral ook niet meer op de overheid als uitvoerder en dienstverlener. Men verwacht van de overheid vooral ruimte voor initiatief. Naast 'gated communities' in letterlijke zin (ommuurde wijken) zijn er ook figuurlijk eigen werelden ontstaan: particuliere scholen en ziekenhuizen. Ze zijn er voor de elite, maar ook de minder bemiddelde burger regelt zijn eigen zaakjes. Er komt een veel verdergaande vrijheid van onderwijs. Scholen lijken veel minder op elkaar, maar krijgen de ruimte om zelf aan ouders te laten zien wat hun toegevoegde waarde is.

Het politieke debat is gefragmenteerd en vindt binnen gemeenschappen plaats. Daar wordt bepaald hoe groepsgenoten zorg krijgen, hoe het onderwijs moet worden geregeld, en hoe de ouderenvoorzieningen er uit zien. Deze groepen kunnen bestaan uit dorpen of wijken, maar ook groepen die bij bepaalde inkomensklassen komen, of religieus geïnspireerd zijn.

Beelden uit de toekomst...

Overall in wijken en dorpen ontstaan informele winkels waar groepen gelijkgestemde bewoners diensten uitruilen. De wisselboekenkast is in plaats van de bibliotheek gekomen: je brengt één van je eigen boeken, en neemt een ander uit de kast. Ook kleding, klusjes en zorg worden op deze manier geruild.

De welvarende babyboomers uit de vorige eeuw brengen in oude dag massaal door in de kring van gelijkgestemden. Ze kiezen voor particuliere woonzorg-projecten die na 2010 als paddenstoelen uit de grond zijn geschoten. Soms op eigen initiatief van een groepje bewoners zelf opgericht. Vaak was het ook een ondernemersinitiatief. Zelfstandig wonen in een groep, met genoeg ruimte, cultuur en zorg op maat. Elke met een eigen kleur:: golf resorts, het classis castle, de literaire boerderij. In Twente zijn 1/3 van alle landgoederen omgevormd tot dergelijke luxe resorts. Er is een scherpe tweedeling in de ouderenzorg. Welvarende burgers betalen wel samen voor diensten die ze nodig hebben. In ruil voor een lagere belasting moeten ze zelf de reële kosten van beveiliging, onderwijs en zorg betalen.

De lokale overheid neigt sterk naar de handhaving van een zeer beperkt aanbod aan diensten, zoals paspoorten. Zelfs het ophalen van huisvuil staat ter discussie: moeten mensen via cradle- to-cradle niet zelf voor hun afval zorgen? De provinciale overheid verleent vergunningen en handhaaft die. De nationale overheid handhaaft de rechtsstaat, defensie en de hoofdinfrastructuur.

De politiek moet ruimte maken voor initiatief. Dat is niet in de laatste plaats: bouwgrond. Uitbreiding van het gebouwde areaal is de weg van de minste weerstand. Het landschap verrommelt, maar veel burgers zijn ook blij met het einde van de regeldruk.

Politieke besluitvorming vindt overal plaats. De overheid staat aan de zijlijn. Maar het is wel een zijlijn waar luid geschreeuwd wordt naar de spelers – een beetje zoals de Italiaanse democratie in de 20^e eeuw werkte. De politieke partijen vertegenwoordigen belangen, en die belangen willen gehoord worden. De opkomstpercentages zijn desalniettemin laag.

De Media

Kranten bestaan niet meer. Media zijn verregaand gepersonaliseerd en op specifieke groepen gericht. Mensen kiezen op hun iPad versie 7.0 de boodschappen en commentaren die zij willen lezen. Niets meer, niets minder.

Participatie

Er wordt geen energie meer gestoken in participatie aan overheidsprojecten, Het aantal afzijdigen ten opzichte van de overheid is gegroeid naar bijna 100%. Mensen zijn nog wel betrokken op hun eigen groep, en op hun eigen wijk of dorp. En zijn in die groep ook bereid om zelf de handen uit de mouwen te steken. Er wordt weinig meer verwacht van overheid en maatschappelijke instellingen, dus wie iets wil, moet er – samen met medebelanghebbenden – zelf voor zorgen.

Vanuit de burger

In dit scenario wordt van de overheid geen besluitvorming, maar ook geen dienstverlening meer verwacht. Daarmee ontstaat maximale ruimte voor eigen initiatief, zowel ter 'rechter' als ter 'linker' zijde.

Voor burgers is er veel te kiezen. Niet in de politiek, maar tussen aanbieders. Als het je niet bevalt, kan je verhuizen, en dat is een reële optie, omdat er veel gebouwd wordt en de overdrachtsbelasting is afgeschaft.